

האם הבנייה החופשית היא מסדר או מועדון חברתי?

דני דורון

יכולתי, כמובן, לענות בפשטות 'כן' או 'לא' על כל חצי מהשאלה ולהתיישב. אבל זה לא פייר, נכון? אלה שמכירים אותי יגידו לכם שאני אציג את דעתי פלוס רקע היסטורי, אבל אשאיר אתכם עם שאלות, שכל אחד צריך להשיב לעצמו, לפי מה שעושה זאת בשבילו. בכדי שנתחיל כולנו באותה רגל, אנסה להסביר מדוע התשובה כה קשה.

לענייננו, הקשר עם הבנאים המעשיים אינו רלבנטי. הבנייה החופשית הסימלית החלה להתפתח סביב 1580, כחלק מתקופת המועדונים (קלובים) החברתיים באנגליה ומשכה אנשים משכילים תאבי-דעת לקלובים של בונים חופשיים, כחלק מתנועת "הנאורות". לדוגמא: בשעתו קראתי מחקר על מספר לשכות לונדוניות, בהן מופיעים כנוכחים אותם אנשים. אותם אחים באו בכדי לשמוע בהן הרצאות על חידושים במדע. משמעות תופעה זו היא, שהלשכה לא שימשה בעיניהם מועדון חברתי. זאת ועוד: במאה ה-18 אתה מוצא, בהקשר ללשכות, את המושגים Philosophizing וגם Spiritualizing. אלה בוודאי לא מצביעים על חיפוש מועדון חברתי אלא על רצון ללמוד ולהתפלסף על רעיונות. ישנו ספר מעולה של היסטוריון חברתי בשם פטר קלארק, על תקופת המועדונים באנגליה בין 1580 ל-1800 ובו פרק המוקדש לבונים החופשיים. מומלץ.

כל מה שאמרתי עד כה מצביע על כיוון ברור: בנבדל מהבנאים המעשיים, הבונים החופשיים הם בנאים בתחום הרוח. כיום אנו מנסחים זאת בהגדרה שלנו את הבנייה החופשית הסימלית כ"תורת-מוסר מצועפת במשלים ומתוארת בסמלים". אמירה זו תומכת גם היא בהיותנו אגודה, או מסדר, שמטרתו היא עיסוק בין אדם לעצמו ולא כמועדון חברתי.

כאן הייתי רוצה להתחיל להיפרד מהשאלה אם אנו מועדון חברתי. תשובתי היא לא, אבל... אנו אחווה המדגישה את חובותיו של אח לאחיו, ואלה כוללות עזרה הדדית, ומעל לכל: עזרה לאח נצרך בעת צרה. יש לזה רקע היסטורי ארוך, החל בקולגיות הרומיות. ברומא היו שני סוגים של 'קולגיות'; הראשונה הייתה קולגיות של נושאי-משרה, כמו קולגיום של שלושה פרטורים, והשניה של קולגיות של בעלי מקצוע מסויים; המפורסמות היו קולגיות של חיילים משוחררים. גם שם הייתה החובה לעזור לחברים ולמשפחותיהם אחריהם. סוג זה של קולגיות היו קרובות יותר למועדונים. הגילדות שהתפתחו מאוחר יותר, במאה העשירית, אימצו עיקרון חברתי זה כמחייבות כל חבר בגילדה. כאן ראוי לציין, כי בלונדון נפגשו בגילדהול נציגי הגילדות והקומפני הלונדונית של הבנאים הייתה אחת מהן. לעומת זה, העירייה של פריז, עד למהפכה בסוף המאה ה-18, הוקמה על-ידי 7 גילדות, אבל אף אחת מהן לא הייתה של בנאים.

ברור לכולנו, כי האדם הוא יצור חברתי והצורך הזה של חיברות ממלא תפקיד חשוב בחייו, אפילו בחברה המודרנית העכשווית. קשרים חברתיים נוצרים בין אנשים הנפגשים זה עם זה, אבל האגודה/המועדון/הלשכה בה הם נפגשים אינה רק למטרה של 'מועדון חברתי'. וודאי לא לשכה של בונים חופשיים. אין לי ספק בכך, שכל לשכה צריכה לשאוף לקשר חברתי בין האחים ומשפחותיהם. זהו דבק חשוב לאיתנותה של כל לשכה. יחד עם זאת, אנחנו הצטרפנו למיסדר; נשותינו וילדינו לא. אנחנו שבורים כי אחים המשפרים את עצמם ישפיעו על הסובבים אותם בכל מעגלי חייהם, אבל אותם 'אחרים' לא הצטרפו לאחיותנו. בהחלט ייתכן שהדבק החברתי לא עולה יפה בין כל

המשפחות, כי אינן שותפות למטרות האחרות שלנו, האחים; עובדה זו מציבה בפנינו בעייה, אבל, לדעתי, הפתרון נשאר בידי כל אחד להחליט. מה דעתכם?

הבנייה החופשית היא – במודגש – אחווה אשר במרכזה "תורת-מוסר". בשעתו, המושגים של "חופש – אחווה – שוויון" היו חידוש, להפצתם תרמה הבנייה החופשית רבות. חשיבותם של אותם עקרונות לא השתנתה וגם כיום יש להם חשיבות רבה, אם כי התחומים בהם אלה צריכים להיות מיושמים, השתנו. קחו, כדוגמא את ערך השוויון. מרגע שיש לנו 'דעות קדומות' על קבוצה כלשהי של בני-אדם, פגענו בעיקרון השוויון בין כל בני-האדם. ואכן, מי שמכיר את הנוסח הספרדי בלשכות בארץ, שומע כבר בפתיחת הלשכה כי "אנו נלחמים בעריצות, בבורות ובדעות הקדומות".

מתוך כוונה להציג את הבנייה החופשית באור נכון, פירסמה הלשכה הגדולה המאוחדת של גרמניה חוברת ל"מחפשי אור". בחוברת זו הם טוענים, כי כאנשים צעירים אנו שואפים לבנות את הקן את הקריירה שלנו, בהמשך אנו רוצים לרכוש דירה נוחה וגדולה יותר, להחליף את מכוניתנו לגדולה יותר וכו', אבל אז מגיע רגע בו אנו חשים שחסר לנו עוד משהו, שיש לנו צורך לתת לחיינו משמעות. את המשמעות הזו, כתבה אותה לשכה גדולה, מוצאים בבנייה החופשית. אם יבואו אותם מחפשי-אור הם ימצאו אצלנו את ה"עוד משהו" הזה. גישה זו אינה שמה דגש על התברותא ובוודאי לא מציגה אותנו כמועדון חברתי. היא קרובה יותר ל-spiritualizing. לדברים בתחום הפילוסופי. האם אני צודק?

בנקודה זו ברצוני לגעת בנקודה חשובה נוספת. כמו לכל פעילות אנושית, אדם מביא את עצמו, על מעלותיו וחסרונותיו. שני אנשים יושבים זה לצד זה בהצגה או בקונצרט. כל אחד מהם יגיב בדרכו, ואם תרצו: בהתאמה עם ה'רוחניות' שלו. ישנה אמירה אותה אני דוחה לחלוטין; זוהי האמירה, שהבנייה החופשית עושה אנשים טובים לטובים יותר. הבנייה החופשית אינה בעלת יכולת לעשות מאומה. מי שיכול הוא האח עצמו. תורתנו מציבה בפנינו עקרונות מוסר ונותנת לנו 'כלי-עבודה' בכדי לשפר את עצמנו. עומק ההתמודדות לשיפור עצמי היא רק בידי האח עצמו. ככל שהוא פתוח ועמוק יותר, כן תשפיע עליו תורתנו יותר. כולנו שונים זה מזה. אחדים מסתפקים בקליפה; אחרים משתדלים לנגוס עמוק יותר. בסופו של דבר, הבנייה החופשית מאפשרת לכל אחד 'לעבוד על האבן שלו' בדרכו. יש אלה המתאמצים להבין את המהות של תורתנו ולהתמודד עם העקרונות. יש אלה שיסתפקו בקליפה. הבנייה החופשית אינה המיסדר – כלומר המבנה האירגוני – אלא תפיסת-עולם אותה האח צריך להפנים. בסופו של דבר, הבנייה החופשית אינה המיסדר אלא העקרונות שהוא דורש מאיתנו להפוך לחלק מאיתנו; זו דרך חיים. לא מיסדר ולא מועדון. מה דעתכם על זה? אפשר להציג זאת גם אחרת: אנו אומרים כי הבנייה החופשית היא "תורת-מוסר ייחודית" (a unique system of morality). הייחודיות היא בכך, שהאח עצמו מצופה בו-זמנית החומר אותו מעבדים, העובד על החומר וגם מי שמעריך את טיב העבודה. להיות התלמיד, המורה, והמעריך. לדעתי, גם אמירה זו תומכת בכך שהבנייה החופשית אינה מועדון חברתי. היא משהו אחר.

למזלנו, הגדרנו את תורתנו כ'מצועפת במשלים'. המשמעות היא שמשלים הם סיפור עם לקח, והבנת הלקח על כל משמעויותיו תלויה באח ובמה שהוא מביא איתו. לדעתי, יש חשיבות רבה לקשר בין חלק ראשון זה של ההגדרה לסופה: 'מתוארת בסמלים'. במילים אחרות: למשל יכולים להיות מספר לקחים, שחלקם פחות גלויים לעין במבט רגעי. שנית: סמלים הם משהו שמשדר לנו בשפת-קצרנות משמעויות הקשורות לעולם התרבותי של כל אחד מאיתנו. סמל כמו המחוגה מניע בנו תגובות שונות לחלוטין מאלה שיחוו אלה שאינם בונים חופשים. התגובה שלנו היא גם ריגשית. תגובתנו קשורה גם בפתיחות שלנו לקלוט סמלים וגם בתגובה להם. עומק התגובה תלוי בידיעה מה הוא

מסמל וגם המידה בה הוא חלק מאיתנו. פיסת בד צהוב בתבנית של מגן-דוד תעורר בניצול שואה עולם שונה מזה שיתעורר במי שרק יודע את הקשר לשואה בשיכלו. נכון?

אינני שופט אם 'רק מועדון חברתי' הוא טוב או רע, ואף לא אם הוא "נחות" או "עליון". באותה מידה גם אינני חושב ש'מיסדר' הוא יותר או פחות מכל חברותא של פרטים. יותר מזה: שניהם יכולים – ואפילו רצוי שיהיו – משלימים זה את זה וחיים טוב כשהם יחד. לכל אחד מאיתנו יכולה להיות תשובה שונה. אני מקווה כי כולנו מבינים, שכל אדם יכול להפוך עצמו לבונה חופשי בהתאם לאישיותו ורצונו להתעמק בתורה ובמסקנותיה המעשיות לגביו. יש שיר מסוני נפלא של קיפלינג על הלשכה שלו, בו הוא מתגאה בכך, שיש בה מכל רחבי הקשת האנושית ומעמדם בסולם החברתי של אחיו.

אז מהי הבנייה החופשית? מיסדר או מועדון חברתי? על זה צריך כל אחד מאיתנו לתת את תשובתו.